

АВІЦЕННА – ВИДАТНИЙ ЛІКАР СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ
До 1035-річчя від дня народження

Абу Алі аль Хусейн ібн Абдаллах ібн аль Хасан ібн Алі ібн Сіна (Авіценна) народився в с. Афшана (поблизу Бухари) 16 серпня 980 р. Коли йому було 5 років сім'я переїхала в Бухару. Під керівництвом досвідчених вчителів вивчав богослів'я, філософію, математику і медицину. Геніальність Ібн Сіни проявилася з дитинства: він надзвичайно швидко вчився, його вчителі збагнули, що вони мають справу з дуже обдарованою дитиною. У віці 15 років Ібн Сіна почав вивчати класичні праці лікарів Індії, Єгипту, Греції, Риму та інших держав Древнього Світу. Він не обмежувався лише теоретичною медициною, а багато займався практикою. Коли йому було лише 16 років його запросив для лікування правитель Бухари Емір Нух ібн Мансур. Ібн Сіна вилікував Еміра і в нагороду отримав дозвіл користуватися його бібліотекою. У 17 років Ібн Сіна познайомився з Абу Райханом аль Біруні, якому в той час було вже 25 років. В цій першій полеміці Ібн Сіна виступив не лише як знавець Аристотельської фізики, але як її захисник. У 999 р. Бухара була завойована караханідами. Ібн Сіна не покидав міста, оскільки було багато поранених і хворих, яким необхідна була медична допомога. Було багато померлих, що давало можливість препарувати трупи і досконало вивчати анатомію людини. Після смерті батька роки навчання змінилися роками мандрів. В період 1002-1005 рр. Ібн Сіна переїхав в Гургандж - столицю Хорезма, яка переживала в цей час період розквіту. Наукове життя концентрувалося навколо "академії Мамуна" (по імені хорезмшаха Алі ібн Мамуна). серед людей, що входили до цієї "академії" були відомі вчені того часу: Абу-Райхан аль Біруні, Абу-Сахаль аль-Масіхі, Абу-ль-Хайр аль-Хамар і Абу-Наср аль-Аррак. Життя вчених було матеріально забезпечене. Він почав працювати над "Каноном лікарської науки" і "Книгою зцілення", які принесли йому всесвітню славу. Правитель м. Газні султан-Махмуд Газневі (998-1030), володар великої держави, направив до Алі ібн-Мамуна посла з вимогою надіслати йому прославлених вчених. Алі ібн-Мамун викликав вчених на зустріч і пояснив, що він не може відмовити султанові і що вчені самі повинні вирішити цю проблему. Трое вчених погодитися на "запрошення", а Ібн Сіна і аль-Масіхі відмовилися і змушені були покинути Хорезм. Розлючений відмовою Ібн Сіни "прийняти запрошення" султан розмножив портрет Ібн Сіни в "сорока екземплярах", оголосив його "в розшук" з наказом знайти і доставити в Газні. Про цей період життя Ібн Сіна згадував так: "Потім необхідність заставила мене перебратися в Наса, звідти - в Бавард, звідти - в Тус, звідти - в Саманкан, звідти - в прикордонну фортецю Хорасана Джаджарм, а звідти - в Джурджан... Тут до мене приєднався Абу-Убайд аль-Джусуджані" (послідовний і вірний учень Ібн Сіни).

В джурджанський період творчості (1012-1013) Ібн Сіна продовжував працювати над "Каноном лікарської науки". Оскільки переслідування султана Махмуда не припинялися,

Ібн Сіна покинув у 1014 р. місто і помандрував до Рея, яке при правителі Фахр-ад-Дауле стало науковим центром з великою бібліотекою. До приїзду Ібн Сіни владу в Еміраті тримала вдова Фахр-ад-Дауля. При дворі правительки Ібн Сіна працював лікарем. Оскільки переслідування султана Махмуда продовжувалися, Ібн Сіна покинув Рей і направився в Казвін, потім – в Хамадан, де він прожив з 1015 по 1024 р. Саме в цьому місті Ібн Сіні прийшлося наукову роботу поєднувати з державною. Успішне лікування правителя Хамадану Шамс-ад-Даулі дало вченому посаду візіра. Це не задовільняло військових і вони вимагали відставки Ібн Сіни. Емір відхилив вимогу військових стратити Ібн Сіну, але звільнив його із займаної посади. “Сорок днів” ховався Ібн Сіна у знайомих, аж поки емір знову не захворів, покликав свого лікаря і призначив його міністром. Під час чергового походу помер Шамс-ад-Дауле і влада в еміраті перейшла до його сина, який запропонував Ібн Сіні посаду візіра. Але Ібн Сіна відмовився від посади і запропонував свої послуги еміру Ісфাহана Аля-ад-Дауле. Таємну переписку вченого з еміром Ісфahanу було розкрито. Ібн Сіну заточили у фортецю.

Через деякий час Хамадан був захоплений військовими Аля-ад-Даулі і емір потрапив у в'язницю, в якій сидів Ібн Сіна. Після відходу військ Аля-ад-Даулі із Хамадана, емір разом з Ібн Сіною покинули фортецю і знову запропонував Ібн Сіні державну посади. Але при першій нагоді Ібн Сіна покинув місто і відправився в Ісфahan, де його радісно зустрів Аля-ад-Даулі.

Існує інша версія: Аля-ад-Даулі звільнив Ібн Сіну з в'язниці і повернувся в Ісфahan, де запропонував йому місце візіря. Але продовжити свою наукову діяльність спокійно вже не міг, оскільки повинен був супроводжувати Аля-ад-Дауля в його безкінечних військових походах. Це підірвало здоров'я Ібн Сіни і він помер в Хамадані у 1037 р. у віці 57 років.

На могилі Ібн Сіни побудували Мавзолей, а в 1954 р. був встановлений Монументальний Мавзолей. Під час побудови нового мавзолею була відкрита труна і академіку Іранської АН Саїду Нефесі вдалося сфотографувати в різних ракурсах череп Ібн Сіни. Радянський анатом В.М. Терновський (1888-1976) описав морфологічні особливості будови черепа Ібн Сіни, а відомий радянський вчений, антрополог-скульптор, завідувач лабораторії пластичної реконструкції Інституту етнографії АН СРСР М.М. Герасимов (1907-1970) зробив графічну реконструкцію портрета Ібн Сіни.

Рукописний переклад “Канону” на латинську мову датується XII ст. Перше друковане видання “Канону” вийшло у 1473 р. в Мілані. “Канон” перевидався близько 40 разів і у всіх університетах Європи до другої половини XVII ст. включно був основним керівництвом поряд з працею К. Галена, по якому викладалася медицина.

Нове радянське видання “Канону лікарської науки” вийшло у 1954-1960 рр.

“Канон лікарської науки” складається з 5 книг, кожна з яких присвячена окремим розділам медицини.

Перша книга “Канону” присвячена теоретичним питанням медицини, складається з 4-х частин, 14 відділів, 11 глав, 256 параграфів. В першій частині інформація про анатомію і фізіологію людини. Описуються кістки, суглоби, зв'язки, сухожилки, м'язи, судини: артерії і вени. Достатньо точно описаний м'язовий апарат ока. У другій частині першої книги викладаються причини і прояви хвороби. Приділив увагу профілактиці захворювань. Передбачив існування факторів, які можуть передаватися з водою, їжею, повітрям і викликати хворобу людини. Подав характеристику пульсу, його різновиди, результати досліджень виділень (сечі, харкотиння, калу). В 3 частині наводяться фактори здоров'я та

неминучості смерті. Розглядаються правила гігієни. Наводяться рекомендації по покращенню здоров'я. 4 частина книги присвячена загальним принципам лікування.

Друга книга "Канону" присвячена вченню про прості лікарські речовини. Описано 785 рослинних, тваринних та мінеральних лікарських речовин. Книга складається з 2-х частин. В першій частині інформація про загальні властивості лікувальних речовин. У другій частині розглядаються лікарські форми. Так із наведених в "Каноні" 396 рослин у сучасній медицині застосовується 165.

Третя книга "Канону" складається з 22 частин і присвячена окремим органам і системам. В кожній частині описується анатомія і фізіологія відповідного органу і системи; далі – патологія, причини і симптоми хвороби. Наводяться методи лікування відповідної хвороби. 3-я книга – це підручник із часткової патології та терапії.

Четверта книга складається із 7 частин. присвячена лихоманкам, пухлинам, травмам, отрутам. Детально описуються ознаки та лікування раку і прокази. Четверта частина присвячена питанням травматології – ранам, опікам, кровотечам, забоям. П'ята частина присвячена вивихам і переломам. Шоста – токсикології: отрутам і протиотрутам. Сьома частина присвячена косметології: питанням догляду за волоссям, шкірою, нігтями. Згадує про татування. Розглядає питання шкірних хвороб.

П'ята книжка - керівництво із фармакології. Детально описується виготовлення ліків та їх застосування.

Ібн Сіна перший в історії медицини описав клініку, лікування сказу, перший в історії медицини відділив віспу від корі, виділив вітряну віспу в самостійне захворювання

Першим застосував при лікуванні сифілісу ртуть. Перший в історії медицини описав причину інфаркту міокарда: "інколи в судинах серця відбуваються закупорки, які шкодять діям його". Вказав на зв'язок хвороб серця з хворобами інших органів . Перший в історії медицини висловив припущення про заразність чуми, а також на переносників хвороби – щурів. Описав і відділив від інших хвороб сибірську виразку. Вказав на "комара" - переносника шкірного лейшманіозу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Петров Б.Д. Ибн Сина (Абу Али аль Хусейн ибн Абдалах ибн аль Хасан ибн Али ибн Сина) / Б.Д. Петров // БМЭ в 36 т. / гл. ред. А.Н. Бакулев. – 2-е изд. – М.: Большая советская энциклопедия, 1959. – Т.10: Желтуха-Ивашенцов.– С. 1139-1143.
2. Ибн Сина // БСЭ в 30 т. / гл. ред. А.М. Прохоров.– 3-е изд. – М.: Советская энциклопедия, 1972. – Т.9: Евклид-Ибсен. – С. 619.
3. Терновский В.Н. Ибн Сина, Абу Али Хусейн ибн Абдалах / В.Н. Терновский // БМЭ в 30 т. / гл. ред. Б.В. Петровский.– 3-е изд. – М.: Советская энциклопедия, 1978. – Т.9: Ибн Рошд-Йордан. – С. 7-8.
4. Ібн Сіна // УРЕ в 12 т. / гол. ред. М.П. Бажан. – 2-е вид. – Київ: УРЕ, 1979. – Т.4: Електрод-Кантаридин.– С. 317-318.
5. Сагадеев А.В. Ибн Сина (Авицена) / А.В. Сагадеев. – М.: Мысль, 1980. – 239 с.